

A közoktatási típusú sportiskolai kerettantervek tantervelméleti vonatkozásai

A Kormány 202/2007. (VII. 31.) rendelete részeként kihirdetésre kerülő Nemzeti alaptanterv 2007. évi változatának egyik pozitív eleme a közoktatási típusú sportiskolai nevelés és oktatás megjelenése volt. A rendelet értelmében számos iskola láthat el sportiskolai feladatot meghatározott sportágak körében, a helyi közoktatási típusú sportiskolai kerettanterve alapján. Ezeknek az iskoláknak biztosítaniuk kell a testnevelés tantárgy emelt szintű oktatását az elsőtől a tizenkettedik osztályig. A tanintézetek több sportág közül választhatnak a helyi sajátosságaiknak, létesítményeiknek, igényeiknek megfelelően. Az iskolák órarendbe iktatva, egy vagy több kiválasztott sportágra szakosodva, sportági képzést végezhetnek az alkalmazásukban lévő szakedzőkkel.

A sportági képzéshez szükséges sportági tanterv részét képezi a közoktatási típusú sportiskolai kerettantervnek. Ez a pedagógiai tevékenység a rendszeres testmozgás, a sportolás, a mindennapi testedzés biztosításával lehetőséget nyújt az interkulturális nevelési célok megvalósításához (Forray R., 2003) és a testnevelés megváltozott feladatainak ellátásához (Hamar, 2008). Az interkulturális nevelés célja a hátrányos helyzet kiküszöbölése, a felzárkóztatás, a tanulmányi sikeresség mellett a társadalom különböző helyzetű tagjai és csoportjai közötti szociális kapcsolatok kiépítése, azaz a csoportközi viszonyok javítása, az együttműködés. A rendszerváltozást követő megváltozott szemléletű testnevelés – többek között – hatékony választ adhat a társadalom számos káros jelenségére s a felnövekvő gyermekek testi és lelki egészségét veszélyeztető tényezőkre. A sportiskolai nevelés és oktatás tudásrendszere nemcsak az élsportolóvá válás rögzös útján játszhat kulcsszerepet, hanem a (test)kulturális sokszínűség megtanításában, megtanulásában, a kommunikatív kompetencia fejlesztésében, a testedzés, a mozgásos aktivitás szokásrendszerre alakításában is.

Szakirodalmi áttekintés

Az 1990-es rendszerváltozást követően erőteljes paradigmaváltás következett be az oktatáspolitikában és az oktatás-irányításban, amit a megjelent tantervek (alternatív tantervek; *Nemzeti alaptanterv*, 1995; tantárgyi kerettantervek; *Nemzeti alaptanterv*, 2003; *Nemzeti alaptanterv*, 2007) is hűen tükrözik. A tantervelméletben és tantervfejlesztésben bekövetkezett fordulatról Ballér Endre formált véleményt. Meglátása szerint a fejlődés iránya a tanterv „pedagógizálása” és „szubjektívizálása”, s egyre kevésbé az oktatás felülről, kívülről jövő, politikailag legitimált, kötelező tartalmi szabályozása felé tolódik el. A tantervek belső funkciójának lényege az objektív tartalmak művelődési, pedagógiai

folyamattá alakításának, belsővé válásának megalapozása. Külső funkciója pedig a kommunikáció, a koordinálás a tényleges nevelési, tanítási, tanulási tartalom kiválasztását, elrendezését és közvetítési folyamatait meghatározó tényezők között (Ballér, 2001).

A változások szele a Testnevelés és sport műveltségi területet is elérte, melynek egyik hatásaként e területen is előtérbe kerültek az affektív tényezők. Szakmai körökben polémia alakult ki a tantárgy örömszerző és teljesítményelváró funkciója között. Egyes szakírók szerint az iskolai testnevelésben a mozgásos szórakozás, az örömszerzés, a „jól érzet” (‘well-being’) az elsődleges szempont. Ezen elgondolás azonban semmi esetre sem nevezhető progresszívnek akkor, ha a testnevelés és a sporttevékenység sajátját jelentő teljesítményelvárás háttérbe szorulását hozza magával. A kettő egyébiránt – mármint öröm és teljesítmény – nem zárja ki egymást. Kellő pedagógiai érzékkel és szakmaisággal kezelve az egyik jelenség akár fel is erősítheti a másikat (Hamar és Karsai, 2008).

A 2007. február 27-én kiadott, 9/2007. (II. 27.) számú OKM rendelet értelmében egyes iskolák csak akkor láthatják el a sportiskola feladatait, ha a pedagógiai programjuk elkészítésénél figyelembe veszik az adott sportág utánpótlás-nevelésével összefüggő elvárásokat, s ennek érdekében helyi tantervüket a közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv alapján készítik el. Emellett a sportiskolának biztosítani kell a testnevelés tantárgy emelt szintű oktatását, illetve megállapodást kell kötni sportegyesületekkel és sportági szakszövetségekkel.

A testnevelés a rendszerváltozást követően új, az addigiaknál összetettebb kihívások elé került. A tartalmi kiszélesedés jegyében a tantárgy értelmezése kiszélesedett, így magába foglalja a testkultúrát, a mozgásműveltséget, az egészségkultúrát és egyebek mellett az iskolai mentálhigiéniét, valamint a szexuális nevelés feladatait is (Hamar, 2001). A testkultúrába tartozó elméleti és gyakorlati ismeretek, a hagyományokon is alapuló általános és speciális mozgáskultúra iskolában feldolgozható mozgásformáinak, elemeinek a megismerésén és elsajátításán keresztül valósul meg a jellemtulajdonságok, a képességek fejlesztése, a készségek kialakítása, az erkölcsi normarendszer, valamint a szabálykövető magatartás megalapozása. A testnevelés és sport transzferáló hatásaival lehetőséget biztosít a kapcsolatteremtő képesség fejlesztésére, a szolidaritás, a tolerancia kialakítására, a fair play megismertetésére (Gergely, 2007).

Az 1990-es évet követő tantervi változások nem minden előzmény nélkül következtek be. A nyolcvanas években készült tantervek ugyanis már csírájukban magukban hordozták a gyökeres változás, változtatás lehetőségét. Ezen dokumentumok között

találhatók az 1981-ben kiadott, a testnevelési osztályok számára íródott tantervek, amelyekben egy átfogó, az általános iskola első osztályától a gimnázium negyedik osztályáig terjedő, heti 4-5-6 testnevelésórát tartalmazó pedagógiai rendszer rajzolódott ki. A testnevelési osztályok tantervei tekinthetők a közoktatási típusú sportiskolai kerettantervek előfutárainak, mivel olyan célokat, feladatokat, tananyagokat és követelményeket fogalmaztak meg, amelyek – időnként teljes metamorfózison átmenve – a 21. századi dokumentumokban is megjelennek. Példaként említhető, hogy az általános iskolák számára kiadott nevelési és oktatási terv címszavai között olyanok tűnnek fel, mint: az egészséges életmód kialakítása, a mozgásos aktivitás és sportolás jelentős szerepe a szabadidő eltöltésében, a tanulók képességeit sokoldalúan fejlesztő tevékenységek, sportágválasztás és versenysport-utánpótlás. A tananyagokban megtalálhatók a gimnasztika-gyakorlatok, a képességfejlesztő

gyakorlatok és játékos feladatmegoldások, a játékok és versenyek, az atlétika, a torna, a sportjátékok, az úszás, a téli foglalkozások szabadban. A testnevelésre fordítható évi órakeret folyamatosan növekszik: amíg az első osztályban 87, addig az 5–8. osztályban már 160 tanítási óra (*Az általános iskolai nevelés és oktatás terve, 1981*).

Törvényi háttér

A rendszerváltozást követő társadalmi, gazdasági, kulturális, oktatás- és sportirányítási változások hatására fokozatosan megszűntek a testnevelés tagozatos osztályok. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény a tagozat fogalmát megváltoztatta, helyette az emelt szintű képzést törvényesítette. Ezzel a klasszikus – és széles körben is jól működő – testnevelés tagozatos iskolarendszer elkezdett leépülni. Az oktatás és a sport ügyét jellemző bizonytalanság hatására, valamint egyéb társadalmi (elsősorban szülői és iskolafenntartói) nyomásra az iskolák és sportegyesületek közötti együttműködési szerződések folyamatosan megszűntek, s ennek hozadékaként tartalmi munka is visszafejldött. A testnevelés és sport irányultságú iskolák jelentős része profilt váltott, és idegen nyelvekkel, informatikával kezdett el foglalkozni (*Lehmann, 2003*).

Ennek az űrnek a betöltésére (is) szolgált a közoktatási típusú sportiskolai kerettanternv, valamint a sportiskolai nevelés és oktatás legitimálása. A 2007. február 27-én kiadott, 9/2007. (II. 27.) számú OKM rendelet értelmében egyes iskolák csak akkor láthatják el a sportiskola feladatait, ha a pedagógiai programjuk elkészítésénél figyelembe veszik az adott sportág utánpótlás-nevelésével összefüggő elvárásokat, s ennek érdekében helyi tantervüket a közoktatási típusú sportiskolai kerettanternv alapján készítik el. Emellett a sportiskolának biztosítani kell a testnevelés tantárgy emelt szintű oktatását, illetve megállapodást kell kötni sportegyesületekkel és sportági szakszövetségekkel. Fontos körülmény, hogy a sportiskolának lehetővé kell tenni a tanulmányok folytatását azok számára is, akik a sportiskolai kerettanternv tekintetében a nem megfelelő sporttevékenység, illetve sportbéli fejlődés miatt a sportiskolai kerettanternv alapján végzett oktatásban nem vehetnek részt (*9/2007. [II. 27.] OKM rendelet, 2007*).

A 2007. esztendő másik, témánk szempontjából releváns jogszabályi változása a 202/2007. (VII. 31.) Kormányrendeletben jelent meg, amely a *Nemzeti alaptanternv* módosításáról szól. A rendelet 3. §-a az iskolai oktatásszervezés lehetséges feladatait – az angol nyelvre történő felkészülés, a kiegészítő kisebbségi oktatás, az iskolaotthonos nevelés és oktatás, a képesség-kibontakoztató felkészítés, az alapfokú művészetoktatást folytató egységes iskola, a Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Programja mellett – a közoktatási típusú sportiskolai nevelés és oktatással is kiegészítette, amennyiben: „A közoktatási típusú sportiskola pedagógiai tevékenysége biztosítja a rendszeres mozgás, sportolás, a mindennapi testedzés igényének kialakítását olyan tudásrendszer közvetítésével, amely segíti a sportoló tanulókat a természetben, a társadalomban és a sport világában való eligazodásban, önmaguk megismerésében, sportspecifikus tudáselemek közvetítésével pedig megteremti a lehetőséget ahhoz, hogy a tanuló élsportolóvá váljon.” (*202/2007. [VII. 31.] Kormányrendelet, 2007, 7641.*)

A közoktatási típusú sportiskolai nevelés és oktatás a testnevelést és sportot állítja a tartalmi fejlesztés középpontjába, miközben biztosítja a *Nemzeti alaptanternv* által előírt optimális tartalmakat minden műveltségterület (tantárgy) tanítása-tanulása során. A cél egy olyan központi dokumentum, sportiskolai kerettanternv kidolgozása, amely alapján az egyes intézmények elkészíthetik helyi pedagógiai programjukat. Ezek az elkészített programok tartalmazzák az adott közoktatási intézmény közismereti és testnevelés-sport tartalmait, illetve követelményeit.

A műveltségi területek és tantárgyak rendszere, időkerete

A közoktatási típusú sportiskolai kerettanterveket a Csanádi Árpád Általános Iskola, Középiszkola és Pedagógiai Intézet közoktatási típusú sportiskolai kerettanterve alapján mutatjuk be. Tesszük mindezt azért, mert ebben az iskolában már 1987 óta zajlik sportoló fiatalok nevelése, oktatása, így az itteni tapasztalatok, a tantervkészítői és szakértői munkák minden pedagógus és sportszakember számára példát adhatnak.

A kerettanterv egy nyolc évfolyamos általános iskola és egy négy, illetve nyelvi előkészítő évfolyammal induló öt évfolyamos gimnázium tanterve. A tanterv műveltségi területenként (Testnevelés és sport, Magyar nyelv és irodalom, Élő idegen nyelv, Matematika, Ember és társadalom, Ember a természetben, Földünk és környezetünk, Művészetek, Informatika, Életvitel és gyakorlati ismeretek, Tanulásmódszertan) épül fel, amelyek közül a Testnevelés és sport került az első helyre. Az egyes műveltségi területeken belül először a terület egészére fogalmazódtak meg alapelvek és célok. A műveltségi területekhez tartozó tantárgyak képzési szakaszonként és ezen belül évfolyamonként tartalmaznak ajánlást a nevelés és oktatás céljára, a tantárgyak témaköreire, tananyagára, a fejlesztési feladatokra és az ajánlott tanulói tevékenységekre, a tantárgyak követelményeire. A kerettantervben olyan elemek is megjelennek, amelyek közvetlenül nem köthetők egy adott műveltségterülethez. Erre példa az ötödik és a kilencedik évfolyamon a Tanulásmódszertan, illetve a nyelvi előkészítő évfolyamon az Önismeret tantárgy.

A sportiskolai kerettanterv a *Nemzeti alaptanterv*ben megfogalmazott fejlesztési feladatokat túlnyomórészt a hagyományos tantárgyi keretek közé helyezi. Néhány műveltségi terület bizonyos fejlesztési feladatait más tantárgyba integrálták. Példaként említhető, hogy az Ember és társadalom 1–4. évfolyamra vonatkozó fejlesztési feladatai az 1–4. évfolyamon tanított tantárgyakba építve jelennek meg. Egy másik példa: az Ének-zene-ritmus – a *Nemzeti alaptanterv* ének-zene és tánc alterületeinek integrációjában – a Művészetek műveltségi terület tantárgyi rendszerébe került. Ugyancsak itt található a Rajz-vizuális kultúra, valamint a Küzdelem és játék tantárgy. A Rajz-vizuális kultúra tárgya a *Nemzeti alaptanterv* vizuális kultúra, média és mozgókép alterületeinek integrációjában jelenik meg. A tantervalkotók célként az anyagokkal, eszközökkel történő beható ismeretség megkötését és a vizuális kommunikáció alapjainak lefektetését jelölték meg. A tárgykultúrával összefüggő feladatok szükségszerűen tartalmazzák a fogyasztóvédelemmel, az egészségvédelemmel és a munkavédelemmel kapcsolatos program elemeit. A Küzdelem és játék a *Nemzeti alaptanterv* dráma alterülete alapján létrehozott tantárgy, amelynek célja: a közösség előtti szerepvállalás ártalmatlanságának és szükségszerűségének ösztönzése, az emberitársadalmi megfigyelőképesség fejlesztése, a tárgyi tudás növelése. Emellett cél még a tanulók figyelmének felhívása a műveltségi részterület elemeinek fontosságára és szépségére (*Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv*, 2006).

Kiemelt műveltségterület a Testnevelés és sport, amely a hagyományos testnevelés tantárgyon túl sokkal komplexebb módon közvetíti a terület feladatait. Ehhez a primátushoz igazodnak a műveltségterület időkeretének százalékos arányai is (1. táblázat).

1. táblázat. A Testnevelés és sport műveltségterület időkeretének százalékos arányai

Testnevelés és sport műveltségterület	Évfolyamok											
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
NAT ajánlás minimuma (%)	15				11		10		9		8	
NAT ajánlás maximuma (%)	20				15		15		15		8	
Sportiskolai kerettanterv (%)	25			22	22		20		30		28	

(*Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv*, 2006)

A műveltségterület időkeretének a *Nemzeti alaptanterv* ajánlásának maximumát meghaladó, magas százalékos arányát az alábbiak indokolják:

– az 1–4. évfolyamon a mindennapos testnevelés megvalósítása és a sportági választások segítése;

– az 5–8. évfolyamon a délelőtti, órarendbe iktatott sportági képzések;

– a 9–12. évfolyamon az ezeket kiegészítő elméleti órák.

A többi műveltségi terület időkeretének százalékos aránya a tanított évfolyamok összességét tekintve – a kerettanterv alapelveivel és céljaival összhangban – a *Nemzeti alaptanterv* ajánlásának minimuma és maximuma közé esik.

A *Nemzeti alaptanterv* százalékos arányaival történő összehasonlítás a teljes tanórai testnevelési órákat, a sportági edzéseket és elméleti ismereteket is magában foglalja. Mindezek figyelembe vételével a 2. táblázatban bemutatjuk egy sportoló, élsportoló tanuló heti „testkulturális” óraterhelését.

2. táblázat. A sportiskolai kerettanterv Testnevelés és sport műveltségterületének heti kötelező és ajánlott óraszámjai

Tantárgy/évfolyam	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Testnevelés	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ajánlott testnevelésórák	2	2	2	2	2	2	1	1					
Elméleti ismeretek									1	1,5	1,5	1	
Edzésidők délelőtt					2	2	2	2	6	6	6	6	6
Délutáni sportági edzések	2	2	2	2	4	4	6	6	10	10	10	10	10

(Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv, 2006)

A Testnevelés és sport műveltségterület szerkezete és tartalma

A kerettantervet készítők elsőként a Testnevelés és sport műveltségi terület „ars poeti-cáját” fogalmazták meg. Ebben a részben egyebek mellett kinyilvánították, hogy: „Az iskolai testi (szomatikus) nevelésnek – a tudatos sportolói személyiség fejlesztése érdekében, a ’Kalokagathia’ szellemiségében – nem csak gyakorlati, hanem elméleti ismereteket is tartalmaznia kell. Éppen ezért a test nevelése (az egészséges testi fejlődés elősegítése, a mozgásműveltség és a motoros képességek fejlesztése, a mozgásigény fenntartása) mellett az elméleti ismereteknek is tanórai – tantermi – kereteket kell biztosítani.” (Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv, 2006, 12.) Ebből kifolyólag a műveltségi területet – a testnevelés-elmélet által elfogadott diszciplínáknak megfelelően – két művelődési területre osztották fel, nevezetesen:

- mozgásos cselekvések – testnevelésórák, órarendi sportági edzések,
- elméleti ismeretek – tanórák.

Mozgásos cselekvések

A testnevelés tárgyalásánál először az 1–12. évfolyamra megfogalmazott alapelvek és célok jelennek meg. Az alapelvek, az iskolai testneveléssel szemben támasztott általános társadalmi elvárások között olyanokkal találkozhatunk, mint: az egészség megőrzése és megszilárdítása, az egészséges életmódra nevelés; a sokoldalú mozgásműveltség kialakítása; a mozgás, a játék, a verseny és a sportolási igények felkeltése, illetve kielégítése; a tanulók közötti hátrányok kompenzálása, az esélyegyenlőség megteremtése stb. A tantárgy alapvető céljaként fogalmazódik meg, hogy a tanulók a klasszikus értelemben vett sportemberré váljanak. Ezen nemes célok eléréséhez elengedhetetlen egy egész életen át tartó, testkulturális tevékenységprofil kialakítása; a tudatos pszichomotoros cselekvőké-

pesség kompetenciájának megalapozása; ismeretek, meggyőződések, értékítéletek kialakítása az ember biológiai létéről és pszichikai természetéről; az iskolai testnevelés aktívabb szerepvállalása az önkifejezésben, az önmegvalósításban stb.

A tantervben a testnevelés tantárgy követelményei – a többi tantárgytól eltérően – nem évfolyamos bontásban, hanem az adekvát tananyag mellett jelennek meg. Ezt egészíti ki még a *Megjegyzés* rovat.

Az 1–3. évfolyam tananyagai a következők: képességfejlesztés – futások, ugrások, dobások, ügyességfejlesztés; gimnasztika; torna – talaj, szekrényugrás, gerenda; testnevelési és sportjátékok; úszás. A követelmények között található: érezzék meg, és tudatosuljon a különbség a gyors és közepes iramú futások között; legyenek képesek saját testsúlyukkal koordinált mozgásra; tudjanak a hallott zene ütemére gimnasztikai gyakorlatot végezni; tudjanak stabil egyensúlyi helyzetet kialakítani. Megjegyzésként szerepel, hogy a motoros képességfejlesztés ebben a korosztályban az atlétika mozgás- és gyakorlatanyagával történik.

A mozgásos cselekvések a negyedik évfolyamtól kiegészülnek még az atlétika (futások, ugrások, dobások) és a sportjátékok (kézilabda, kosárlabda) tananyaggal. Ehhez kapcsolódóan olyan követelmények jelennek meg, mint például: legyen tisztában a lendítő és az elugró láb szerepével; ismerje a dobások ívhelyzetét; legyenek képesek tanári segítség nélkül folyamatos játékra; sajátítsa el a kosárlabdázás alapelemeit. Az életkori és alkati sajátosságok figyelembe vételével ebben a korosztályban a sportjátékok tanítása, tanulása során szivacskezilabda, illetve minilabda használata ajánlott. Az 1–4. évfolyam éves időkerete 180 óra, ami heti öt tanítási órát jelent.

Az ötödik évfolyamtól tovább bővül a tananyag a következő módon: szertornában megjelennek a gyűrűgyakorlatok és úszásban a pillangóúszás; a hatodik évfolyamtól belép a labdarúgás és a téli foglalkozások; a hetedik évfolyamtól további szabadidősportok (korcsolyázás, asztalitenisz, tollaslabda...); a tizedik évfolyamtól plusz röplabda és újabb szabadidősportok (floorball, ultimate frisbee, baseball, sízés...); a 11–13. évfolyamtól pedig még több szabadidősport mozgásforma (görkorcsolyázás, kerékpározás, teke, úszás és vízi játékok, bowling, tenisz...). A követelmények a tananyagokkal együtt „színesednek”: legyenek képesek egymásnak segítséget nyújtani a tornagyakorlatok közben; legyen képes a négy úszásnem, illetve a vegyes úszás versenyszabályoknak megfelelő végrehajtására; legyen jártas a téli sportokban; ismerjék és alkalmazzák a rekreációs tevékenységeket életvitelükben. A *Megjegyzés* rovat kulcsszavai: versenyek, teljesítmény, házibajnokságok, táborok és túrák, csapatszellem, stb. Az 5–6. évfolyam éves időkerete 140 óra, ami heti négy tanítási órát jelent. A felsőbb évfolyamokban ez az időkeret a következőképpen alakul: 7–8. évfolyam – 110 óra/év, azaz három óra/hét, 9–12. (13.) évfolyam – 72 óra/év, két óra/hét.

A kerettanterv következő fejezete az órarendi sportági edzések céljait ismerteti. A képzés ezen formájának legfőbb célja a minél eredményesebb élsportolóvá válás. Kissé konkrétabb megfogalmazásban: „Az adott sportág terhelésének megfelelően az izom, ín, szalag és csontrendszer, valamint a légző- és keringési rendszer teherbíró képességének fokozása, a sportági alkalmazkodó képesség fejlesztése intenzív terhelés hatására. [...] A sportági fejlődés ütemét befolyásoló élettani tényezők egyénspecifikus feltérképezése, melyek elsősorban az idegrendszer fejlettségétől és a környezeti tényezők befolyásoló szerepétől függenek. A mozgástanulás azon törvényszerűségének figyelembevétele, hogy az élsportra történő felkészítés legszenzibilisebb szakasza a 10–14 életév közötti időszak. A sportolók edzőmunkáját ebben a szemléletben kell megtervezni, figyelembe véve a nemi különbségekből fakadó terhelhetőséget is.” (*Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv*, 2006, 47.)

Az órarendi sportági edzések fejezet csak a képzési célokat ismerteti, mivel az 1–12. évfolyam tantervét egy másik dokumentum tartalmazza. Ezt a tantervi dokumentumot a Nemzeti Utánpótlás-nevelési Intézet (NUPI) adja ki.

Elméleti ismeretek

A Testnevelés és sport műveltségterület ars poeticájának megfogalmazásakor a tanterv-alkotók kinyilvánították, hogy az elméleti ismereteknek is tanórai – tantermi – kereteket kell biztosítani. Ennek jegyében kerültek be a kerettantervbe az elméleti ismeretek, mégpedig a következő struktúrában: Sportismeretek I. Testnevelés-elmélet, Sportismeretek II. Sportegészségtan, Sportismeretek III. Edzéselmélet, Sportismeretek IV. Sport és szervezetei, Sportági ismeretek, Sportpszichológia és Sporttörténet. Az elméleti ismeretek egységes szerkezetben jelennek meg, ugyanis mindegyik tartalmazza a tantárgyankénti időkeretet, az oktatási célokat, a témaköröket, a tananyagokat, a fejlesztési feladatokat/ajánlott tanulói tevékenységeket, és követelményként az „A” és „B” érettségi tételeket.

A műveltségterület elméleti ismereteinek 9–12. évfolyamra vonatkozó céljai az alábbiakban fogalmazódnak meg:

„– Elhelyezni a Testnevelés és sport műveltségi területet a társadalom szegmensei között.

– Tudatosítani az egyes mozgásos cselekvések élettani és pedagógiai hatásait.

– Megtanítani a sportolót önmaga megismerésére, e tudás birtokában pedig az eredménycentrikus versenyzésre és edzéstevékenységre.

– Megtanítani a sportolót a sportpályán és az életben a helyes interperszonális kapcsolatok kialakítására.

A diák ismerje fel, hogy sportteljesítménye hatékonyabbá válik a megszerzett elméleti tudás felhasználásával.

– Belső motivációvá tenni az egészséges életvitelt és a fair-play szellemiségét.

– A sporttörténet – és az olimpiai játékok történetének – tanításán, tanulásán keresztül fejleszteni a sportolói és magyar identitástudatot.” (*Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv*, 2006, 47–48.)

Az elméleti ismeretek tantárgyainak tananyaga teljes egészében lefedi a testnevelés érettségi szóbeli követelményeit. Ennek megfelelően az egyes tantárgyak követelményei megegyeznek a kapcsolódó érettségi témakörök feldolgozásával és elsajátításával.

A Sportismeretek I. Testnevelés-elmélet a 9. évfolyamban szerepel, 18 óra/év, 0,5 óra/hét időkerettel. Az oktatás céljaként fogalmazódik meg: a sporttal és a testneveléssel kapcsolatos fogalmak tisztázása; a testi nevelés, az iskolai testnevelés és a sport társadalmi funkcióinak tudatosítása; a különböző testmozgások társadalmi, szociális és pedagógiai feltételeinek, következményeinek értelmezése. A témakörök és tananyagok között szerepel más egyebek mellett: a testkultúrával kapcsolatos alapfogalmak, a testnevelés rendszere, a testnevelés és sport célja és tartalma, a sport és egészségvédelem problematikája, a testnevelés személyiségfejlesztő funkciói, a testnevelés művelődési anyaga, valamint a mozgáskészség és sporttechnika fogalmának tisztázása.

A Sportismeretek II. Sportegészségtan a 9. évfolyam tárgya, az évi órakerete 18 óra, 0,5 óra/hét. Az oktatás céljai címszavakban: a biológiai változások megismerése, a higiéniai szokások és elvárások tudatosítása, a sporttáplálkozás törvényszerűségeinek megismerése, a táplálék-kiegészítők helyes alkalmazása, a dopping káros hatásainak tisztázása, a sportsérülések elkerülésének lehetőségei, a sérülések utáni rehabilitáció módjait, a sportegészségügyi szolgáltatások megismerése. A témakörök és tananyagok között található például: az egészség- és sportegészségtan alapfogalmai, az edzés és versenyzés (sport)egészségtani vonatkozásai; a sport és táplálkozás élettani és egészségügyi kérdései; a dopping egészségromboló hatásai és etikai problémái; a sportsérülések,

betegségek és fertőzések ellátása, rehabilitációja, kontraindukciói; a magyar sportegészségügy szervezeti felépítése, a sportorvosi szakszolgálatok.

A Sportismeretek III. Edzéselmélet a 10. évfolyamban szerepel, 18 óra/év, 0,5 óra/hét időkerettel. Az oktatás céljaként fogalmazódik meg többek között, hogy: a tanulók legyenek tisztában az edzéselmélet tudományának területével, céljaival; a tanulók ismerjék a kondicionális és a koordinációs képességek fogalmát, megjelenési formáit, fejlesztési lehetőségeit; a tanulóknak tudatosodjon a bemelegítés fontossága, önállóan is legyenek képesek bemelegítést tartani. A témakörök és tananyagok között szerepel más egyebek

A tananyag kiválasztásának és elrendezésének „üzenete”, hogy az életkori és sportszakmai szempontok mentén először az alapsportágak (atlétika, úszás, torna) mozgásformáit kell tanítani. Ezt követhetik a labdajátékok, az elsajátítási folyamatot figyelembe vevő nehézségi sorrendben (kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, röplabda).

Ezután következhet az egyre szélesedő szabadidősport-kínálat. Nagyon fontos megerősítenünk, hogy a szabadidősportok (floorball, ultimate frisbee, baseball, sízés, görkorcsolyázás, kerékpározás, teke, vízi játékok, bowling, tenisz) nem megelőzik, hanem kiegészítik az alapmozgásformákat. Ez a tanítási, tanulási folyamat – még ha egyes „divattörekvéseknek” ellentis mond – pszichomotoros, kognitív és affektív szempontból egyaránt kívánatos.

mellett: az edzéselmélet története és alapfogalmai; a teljesítmény és az edzés összetevői; a terhelés és elfáradás problematikája; a kondicionális és koordinációs képességek osztályozása, megnyilvánulási formái, fajtái; a mozgástanulás szakaszai; az edzés és versenyzés összefüggései.

A Sportismeretek IV. Sport és szervezetei a 10. évfolyam tárgya, az évi órakerete 18 óra, 0,5 óra/hét. Az oktatás céljai: a magyar sport szervezeti felépítésének áttekintő ismerete; a legfontosabb sportszervezetek és sportvezetők megismerése; a hazai és a nemzetközi sportdiplomácia működési mechanizmusának alapszintű értelmezése; a sportprotokoll ismeretek elsajátítása; az alapvető sportszervezési ismeretek közvetítése; egy sportverseny, illetve sportrendezvény menetrendjét önállóan legyen képes megtervezni. A témakörök és tananyagok között található például: a sport helye a magyar társadalomban, a magyar sporttörvények áttekintése, a magyar sport hierarchikus felépítése, a magyar sport aktuális helyzete, az utánpótlás-nevelés szervezeti felépítése, a sportszervezés kérdésköre.

A Sportági ismeretek egy két évfolyamos tárgy (10–11. évfolyam), 2x18 óra/év, 0,5 óra/hét időkerettel. Az oktatás céljaként jelenik meg, hogy: a tanulók ismerjék a sportágak csoportosítási lehetőségeit; legyenek tisztában a sportágak szaknyelvével, szakirodalmával, ismerjék a kiemelt sportágak szakágait, versenyszámainak, versenyszabályait; ismerjék a sportágak kialakulásának történetét, a múlt és jelen legendás sportolóit, a

kiemelkedő eredményeket. A témakörök és tananyagok között szerepel más egyebek mellett: a sportágak csoportosításának szempontjai; az alapsportágak (atlétika, úszás, torna), a labdajátékok (labdarúgás, vízilabda, kézilabda, kosárlabda, tenisz), a tradicionális magyar sportágak (vívás, kajak-kenu, öttusa, sportlövészet, ökölvívás, birkózás, cselgáncs), az egyéb olimpiai sportágak (súlyemelés, asztalitenisz, evezés, kerékpár, ritmikus gimnasztika, vitorlázás), a téli (havon és jégen üzőtt) és nem olimpiai sportágak

(floorball, ultimate frisbee, rögbi, amerikai futball, szabadidő-, extrém és technikai sportok) története, leghíresebb sportolói, csapatai, legnagyobb magyar sikerei, szabályai.

A Sportpszichológia a 11. évfolyamban szerepel, az évi órakerete 36 óra/év, 1 óra/hét. Az oktatás céljai címszavakban: a pszichológiai és sportpszichológiai alapfogalmak rendszere, a sportteljesítményeket befolyásoló legfontosabb pszichológiai tényezők és törvényszerűségek, sport- és mentális képességek, sportteljesítmény-fokozás és harmonikus személyiségfejlődés, nyitottság pszichológiai ismeretek megszerzésére. A témakörök és tananyagok között találhatóak, például: bevezetés a pszichológiába és sportpszichológiába; a megismerés folyamatának pszichikai funkciói, szerepük a sporttevékenységben; a tevékenység, sporttevékenység pszichikus energiái; a környezet, személyiség, tevékenység, valamint kölcsönhatásuk a sportban; társas jelenségek a sportban; az edzés és versenyzés pszichológiája.

A sporttörténet a 12. évfolyam tárgya, az évi órakerete 36 óra/év, 1 óra/hét. Az oktatás céljaként fogalmazódik meg többek között: a sport és az emberiség egyidejűségének hangsúlyozása; legyenek képesek a diákok a sportot társadalom- és politikatörténeti szempontból vizsgálni; a modern sport fejlődésének bemutatása; a magyar sport kiemelkedő szerepének hangsúlyozása a világ sportjában; a fair-play szellemiség kialakítása a legnagyobb sportemberek életpályájának bemutatásával. A témakörök és tananyagok között szerepelnek más egyebek mellett: a sporttörténeti alapfogalmak, a sport eredete, az ókor és a középkor testkultúrája, a modern sport kialakulása, az újkori olimpiai játékok története, az olimpiai játékok legnagyobb alakjai.

Az elméleti ismeretek kapcsán feltétlenül említést érdemel a fejlesztési feladatok/ajánlott tanulói tevékenységek rovat, ahol a tantervalkotók módszertani ajánlásokat tettek. Az elméleti tananyag feldolgozásához ajánlják a vitát, a példák keresését, az ötletromot és ötletbörzét, a forráselméletet, a tanulói gyűjtőmunkát, a saját sportbéli tapasztalatok gyűjtését, a külső szakértővel történő konzultációt, az összehasonlítást, a táblázatba rendezést és tablókészítést, a projekt-készítést, az archív felvételek meghallgatását és megtekintését, a videózást, a versenylátogatást, a példaértékű sportszemélyiségek meghívását, valamint a kiselőadást. A sportpszichológiában ajánlott fejlesztési feladatok, illetve tanulói tevékenységek: a tapasztalatok, megfigyelések összegyűjtése, az emlékezet torzításai (Bartlett-kísérlet), a koncentrációs gyakorlatok, a figyelemvizsgálat, az igény szint-játék, a sportolói személyiségteszt kitöltése, a társas serkentés és gátlás (kísérlet), a csapatértékelő eljárás (sportcsoportok vizsgálata), a versenyszorongás-skála, a sportolói megküzdés kérdőív, valamint a relaxációs gyakorlat.

Összegző gondolatok

A bemutatott közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv egyik legjelentősebb újítása, hogy a Testnevelés és sport a műveltségi területek tárgyalása során az első helyre került. Ezt az újítást akár tantervtörténetinek is minősíthetjük, mivel erre ez idáig a magyarországi tantervek sorában még nem volt példa. A látszólag formai változtatás tartalmi jegyeket is hordoz, mert más egyebek mellett azt is közvetíti, hogy abban az iskolában, ahol az oktató-nevelő munkához ezt a tantervi dokumentumot használják, a testnevelés áll a pedagógiai tevékenység fókuszában. Természetesen ez semmi esetre sem jelenti, jelentheti azt, hogy mindez más tantárgyak rovására megy.

A tananyag kiválasztásának és elrendezésének „üzenete”, hogy az életkori és sportszakmai szempontok mentén először az alapsportágak (atlétika, úszás, torna) mozgásformáit kell tanítani. Ezt követhetik a labdjátékok, az elsajátítási folyamatot figyelembe vevő nehézségi sorrendben (kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, röplabda). Ezután következhet az egyre szélesedő szabadidősport-kínálat. Nagyon fontos megerősítenünk, hogy a szabadidősportok (floorball, ultimate frisbee, baseball, sízés, görkorcsolyázás, kerékpá-

rozás, teke, vízi játékok, bowling, tenisz) nem megelőzik, hanem kiegészítik az alapmozgásformákat. Ez a tanítási, tanulási folyamat – még ha egyes „divattörekvéseknek” ellent is mond – pszichomotoros, kognitív és affektív szempontból egyaránt kívánatos.

A kerettanterv – annak ellenére, hogy komoly teljesítményelvárásokat támaszt – kulcsmozzanata a játék, a játékoság. Ennek tanúbizonyságára szolgál a *Testnevelési és sportjátékok* fejezet, amely mozgásos játékok százait tartalmazza. A tanterv emellett is jó ötvözetét adja a rigorózus versenysport-orientált, illetve a rekreációs célokat preferáló felkészítésnek, felkészülésnek. Az edzés jellegű tanítási órákat jól oldják a csapatépítő tréningek, a táborok, a túrák és a házibajnokságok. Ez a tantervi dokumentum is megerősíti azt a szakirodalmi áttekintésnél már kifejtett álláspontunkat, hogy a testnevelésben öröm és teljesítmény nem egymást kizáró, hanem éppenséggel megerősítő kategóriák.

A közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv úgy készült, hogy magában hordozza a helyi tantervvé történő adaptálás lehetőségét. Az oktatási intézmény körülményeitől és lehetőségeitől függ, hogy az úgynevezett közoktatási típusú sportiskolai modellek közül melyiket vállalja fel, azaz a tanórák szervezésekor kell-e számolni a délelőtti sportági edzésekre fordítható időkerettel, vagy pedig nem. Amennyiben lehetőség nyílik délelőtti edzésre, úgy ez elsődleges szempontként jelenik meg az osztályok, csoportok kialakításában. Az óratervben szereplő szabad órakeret felhasználása a helyi adottságok, az iskolába járó tanulók felkészültségének és szociokulturális hátterének, az iskolában megfogalmazott nevelési céloknak a figyelembevételével tervezhető meg.

A Testnevelés és sport műveltségterület mozgásos cselekvéseinek és elméleti ismereteinek tanítását, tanulását segítik elő a közoktatási típusú sportiskolai kerettantervvel szerves egészet alkotó munkatankönyvek (*Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv munkatankönyvei*, 2008–2009). Munkatankönyvek, mert nem csak ismereteket közvetítenek, hanem olyan módszertani „fogásokat” is kínálnak – lásd dőlt és kis betűs részek a szövegben, érettségi feladatok (kérdések), ajánlott feladatok a felkészüléshez, „Nézz utána!” –, amelyek jó adalékul szolgálnak a tanári és tanulói tevékenységhez, így téve eleget a pedagógiai és sportszakmai elvárásoknak. A tankönyvfejezetek a tanulást segítő szigorúan a kerettanterv logikája mentén haladva (lásd témakörök, tananyag) íródtak, ezzel mozdítva elő az érettségi felkészülést. A kerettanterv és a munkatankönyvek együtt egy olyan „oktatási csomagot” adnak, amelyek a hazai vagy külföldi testkulturális felsőoktatási intézményekbe történő sikeres felvételt is jelentősen elősegíthetik.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők tanulmányuk megírásakor a Csanádi Árpád Általános Iskola, Középsiskola és Pedagógiai Intézet közoktatási típusú sportiskolai kerettantervére támaszkodtak. Szakértőként a kerettantervi munkálatok részese volt e cikk első szerzője, aki ezúton mond köszönetet az iskola pedagógusainak azért, hogy együtt dolgozhatott velük. Külön köszönet illeti Vargáné Hajdú Mária iskolaigazgató kolléganőt, aki a magyarországi sportiskolai rendszer egyik „motorja”, s aki így tevékeny részt vállalt e szellemi termék létrejöttében.

Irodalom

Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. Testnevelés a testnevelési osztályok számára. (1981) Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.

Ballér Endre (2001): Új tendenciák a tantervelméletben és a tantervfejlesztésben. *Iskolakultúra*, 9. 67–72.

Forray R. Katalin (2003): A multikulturális/interkulturális nevelésről. *Iskolakultúra*, 6–7. 18–26.

Gergely Gyula (2007): Kórdokumentum – Testnevelés és sport műveltségterület a NAT 2003-ban. *Fejlesztő Pedagógia*, 1. 39–42.

Hamar Pál (2001): A testnevelés kerettanterve, tantervi keretei. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. 48–56.

Hamar Pál (2008): Egy kifejejtett kulcskompetencia nyomában. *Új Pedagógiai Szemle*, 8–9. 87–95.

Hamar Pál és Karsai István (2008): Az iskolai testnevelés affektív jellemzői 11–18 éves fiúk és lányok körében. *Magyar Pedagógia*, 2. 135–147.

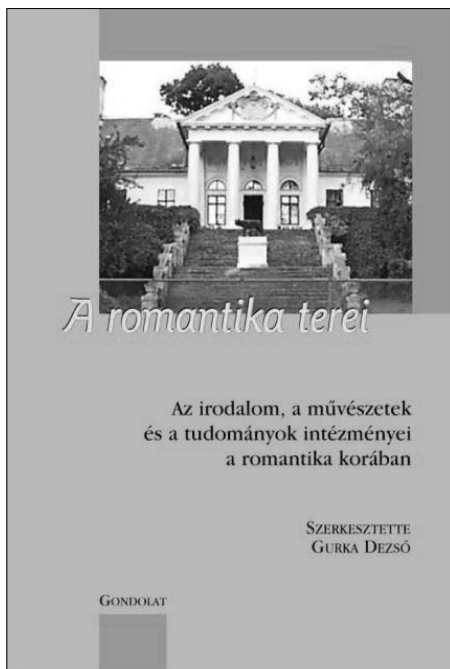
Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv. (2006) Csanádi Árpád Általános Iskola és Gimnázium, Budapest.

Közoktatási típusú sportiskolai kerettanterv munkatankönyvei. (2008–2009) Csanádi Árpád Általános Iskola, Középiskola és Pedagógiai Intézet, Budapest. 2009.07.26-i megtekintés, www.csanadiiskola.hu/docs/Sportiskolakolamenu/modszertanianyagok

Lehmann László (2003): *Sportiskolai rendszer szakmai koncepciója.* Nemzeti Utánpótlás-nevelési Intézet, Budapest.

9/2007. (II. 27.) OKM rendelet (2007): A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, valamint egyes oktatási jogszabályok módosításáról szóló 17/2004. (V. 20.) OM rendelet, továbbá a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 22. 1018–1019.

202/2007. (VII. 31.) Kormányrendelet (2007): A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003. (XII. 17.) Korm. Rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 102. 7640–7795.

A Gondolat Kiadó könyveiből